

Soros Tivadar

Érettségi találkozón voltam. Nem is akármilyenen: a hajdani osztályomnak – annak az egynek, mert mindössze négy évig voltam gimnáziumi tanár – az ötvenedik évfordulóján. És abban a jeles élményben lehetett részem, hogy békesség és barátság honolt a résztvevők között. Húszan ültünk a hosszú asztalnál, vagy beszélgettünk kisebb csoportokban álldogálva, és senki nem utált, nem szidott és nem akart kirekeszteni senkit. Nem arról van szó, hogy tudatosan kerültük volna a politikailag kényes témákat, itt-ott még érintőlegesen akár szóba is jöttek, de nem ez volt a fontos. Vagyis: ez nem volt fontos. Az a nagyszerű fiú, aki összehozta a találkozót, mindent megszervezett, és mindenkire volt néhány kedves szava, azt mesélte, hogy az egyik lány megkérdezte tőle, lehetünk-e még barátok, hiszen egymás ellenében szavazunk, szemben álló pártokra. Attól még lehetünk barátok, mondta a fiú, és az asztal mellett óvatosan felhangzott a tetszés tapsa.

Egy olyan országban, amelynek vezére és nyomában a szolgahad gőzerővel nyomja, hogy kit kell gyűlölni, kitől kell félni, ki az ellenség, igazán örülni lehet egy ilyen hírnök. A Soros-terv, a Stop Soros kampány árnyékában, amikor a mi pénzünkéből súlyos tízmilliárdokat szórtak el brüsszelezésre és sorosozásra, amikor még a drámai klímaváltozást is sorosista zöldpártok trükkjének hazudják, és a Soros Alapítvány támogatásával létrejött, a közelmúltunk történelmét őrző Oral History Archívum létét fenyegetik, és még sorolhatnám a bűnöket, ebben a mai világban néhány órányi öröm volt ez a kispesti találkozó a hajdani tanítványokkal. Azzal együtt, hogy én nem szívesen tapsolnám meg a barátságot a Fidesz-szavazókkal, pártjuk és vezérük túlságosan sokat ártott az országnak, az emberséges gondolkodásnak, a szolidaritás szellemének.

Azért jutott mindez eszembe, mert olvasom a nemrég megjelent Soros-könyvet, és legszívesebben mindenkinek a kezébe nyomnám ebben az országban: olvassátok, és okuljatok! Én már akkor olvasni akartam, amikor Csepeli György írt lapunkban a „meghasadt identitás” kapcsán Soros Tivadarról, és ha nem jutottam idejében hozzá a könyvhöz, az én hibám.

Soros Tivadar jó apa volt. A kor szokásaihoz képest modern apa, törődött a fiaival, sok időt töltött velük, vitte őket úszni, evezni, korcsolyázni. De szemérmes apa is, és őszinte vallomástevő. Például az ostrom alatt, fegyverropogásban, amikor kisebbik fia, Gyuri a légnomástól betört ablakot próbálta vastag papírral pótolni, rákiabált, hogy azonnal hagyja abba. Fia megkérdezte, miért nem fejezheti be. Innen idézem:

„Könnyen felelhettem volna két szóval is:
– Mert féltelek.

De valamilyen szemérem vagy nevelési skrupulus megakadályozott ebben. Egyszerűen rászóltam hát:

– Nincs semmi miért. Azért, mert ezt parancsolom. Azonnal hagyd abba!
A gyerek rosszkedvűen eljött az ablakból, talán ezt gondolta:
– Most már apám meg én sem értjük meg egymást.”

Az egész történetben ez volt az egyetlen mozzanat, amikor Soros Tivadar parancsol. És akkor is, látjuk, miért. Gyuri fia egyébként azt írja az előszóban az apjáról: „nagy mestertől tanultam a túlélés tudományát”. És élete legboldogabb időszakának nevezi azt a tíz hónapot 1944-ben, amikor tizennégy éves volt. „Életveszélyben forogtunk, de apám látszólag ura volt a helyzetnek.” Ez az apa sokaknak segített, ekkor érezte magát leginkább elemében. Az emberek megsegítéséről azt tanítja fiainak: ne sajnáljunk semmit, ha a megsegített többet nyer, mint amennyit mi veszíthetünk. Fiai egész életükben ehhez tartották magukat. Na és ahhoz, hogy a jótékonykodás velejárója kell legyen a sikernek.

A könyvből egy megnyerő ember képe bontakozik ki, egy művelt polgárré, aki békebeli modorával sikeresen teremt kapcsolatokat, találékony és leleményes a végzetesen ellenséges világban. Tudtommal nincs még egy ilyen írás a bőséges holokausztirodalomban. Ez a zsidó ügyvéd a náci uralom idején árja papírokkal uszodába, kávéházba, színházba jár, nem hajlandó feladni addigi életmódját, sem lemondani az élet élvezetéről. Humorát sem veszíti el, bár joggal kapja az önirónia fekete árnyalatát, amikor a Kamenyec-Podolszkijról vagy a varsói gettólázadásról szóló hírek kapcsán megjegyzi: „Bennünket e sorscsapások nem értek el, így fensőbbeségelőkierővel némán túrtuk mások szenvedését. Beértük annyi önvédelemmel, hogy nem hittük el az embertelenségeket.”

Túlélni címmel jelent meg a Múlt és Jövő kiadásában az impozáns kötet, amely más írásokkal, több elő- és utószóval, interjúval, tanulmánynak beillő jegyzetekkel, bibliográfiával és gondos szerkesztéssel gazdagítja az *Álarcban – Nácivilág Magyarországon* című, eredetileg eszperantó nyelven írt, magyarul először 2002-ben kiadott írást. Akkor a könyvet meglepő módon hallgatás övezte, amit Kőbányai János a jelen kiadás utószavában egyenesen kicenzúrázásnak nevez.

A nagyszerű memóriáról tanúskodó, naplószerű emlékezés a német megszállástól, 1944. március 19-től 1945. január 12-ig tart, amikor Soros Tivadar, most már a két fiával együtt, az ostromlott Pesten végre szembe találkozott az orosz katonákkal. Azért emelem ki, hogy akkor már együtt volt a fiaival, a 18 éves Pállal és a 14 éves Györggyel, mert a rettenetes hónapokat a családtagok külön töltötték. Tivadar meg volt győződve arról, hogy nem elrejtőzni kell, hanem beolvadni a környezetbe, hamis papírokkal álkeresztényként élni, a családtagoknak külön lakva, mert úgy biztonságosabb. Ahogy az állatok is, ha veszély van, hasonulnak a környezethez, beolvadnak, hogy ne vegyék észre őket – magyarázta. A módszer bevált.

1944. március 19. Békésnek látszó, napsütéses vasárnap. Kávéházban reggelizve hallja a hírt. Ismerkedünk a megszállással. „Én eddig úgy vettem az életet, mint valami nagy kalandot.” A jelek szerint a továbbiakban is. Tivadar ügyvédként törvénytisztelő, de az erkölcs és a jog őt támogatja, amikor nem engedelmeskedik a jogokat felrúgó állam rendeleteinek. Hamar

dönt, mit kell tenni, és nyomozni kezd hamis papírok után. A szerepjátásban van gyakorlata, földézi egy gyerekkori csíny példáját és a szibériai fogságból történt szabadulását, amikor sikeresen játszotta el egy osztrák polgár szerepét. Következnek a próbálkozások iratszerzésre, több hiábavaló találkozás után – regénybe illő, életszerű jelenetek – egy hálás házmestertől kap végül keresztény iratokat.

Aznap, amikor a sárga csillagot bevezették – a felesége „minden öltésével mintha a saját halottas ruháját varrta volna” –, Gyuri fiával korán reggel tanulmányútra mentek, mit tart a közvélemény az új helyzetről. Az emberek inkább úgy tettek, mintha nem vennék észre a sárga csillagot. Később is hasonlóképpen látja a „közvéleményt”, amikor egy légiriadónál lemegy egy óvóhelyre, s úgy találja, az embereket sem lelkesedés, sem gyűlölet nem fűti, inkább fáradtak, és nyugalomra vágnak.

Feleségét vidéken helyezi el, reményei szerint biztonságban. Fiainak külön-külön lakást szerez („ilyen drágán csak hadiszállítók, könnyűvérű nők és bujkáló zsidók béreltek lakást”), „papírszerző” ember lesz, ennek az üdözötték között híre terjed. Sokan kérik a segítségét, segít is mindenkinek, közben egy békebeli, profi hamisítóval ószinte barátságba keveredik; tiszteli a jól végzett munkát. Ekkor már Szabó Lexi hegyaljai bortermelő az ideiglenes identitása.

Suttogva terjednek a réműletes hírek, a vidéki gettókat már kiürítették. Többen öngyilkosok lesznek. Soros Tivadar, ez a jó modorú, elegáns úr, aki szereti az életet, és igen szépen ír a történet női szereplőiről, nem akart engedni magas életszínvonalából. Összkomfortos búvóhelye volt, ahol vészcsengő és belső telefon kötötte össze a derék házmesterrel, és sok jó könyv várta, reggelente úszott egyet a Rudasban, s közben ingyenes jogi tanácsadást nyújtott az uszoda személyzetének. Aztán ejtőzés, olvasás, beszélgetés, este séta a Duna-parton. Mielőtt hihetetlennek, sőt akár ingerlőnek találnánk ezt az életmódot, ne felejtjük el, hogy mindehhez állandó lélekjelenlét kellett, és rendszeres lakásváltás, minden családtagnak külön-külön. A beolvadással próbálkoznak a halál árnyékában.

Tivadar hamispapír-készletéből sokakat ellát, pörög a halálos álarcosbál. Sok és sokféle figura vonul végig a lapokon, feltűnik egy megszállott lány, aki zsidómentő, mert ők a kiválasztott nép, vagy egy kelekótya kamasz, aki fegyvereket rejteget és szabadcsapatot akar, de még nem döntötte el, hogy az oroszokhoz vagy a németekhez álljon. Ez csak csipetnyi ízelítő a szereplők tarka sokaságából.

1944. október 15. Horthy kiugrási kísérlete. A kiáltványt a könyv szó szerint közli, aztán bemutatja az úri lakásokban összegyűltek hangulatát: derűs jövőkép, zserbó sütik, krémes palacsinta, italok, kártyázás a szalonban, általános megkönnyebbülés. És amikor befut a hír Szálasi hatalomátvételéről, nem hiszik el. Egy ideig.

Innentől már jóval sötétebb a kép, 13-14 éves civil ruhás suhancok, bőrövkön történytárral ütik-verik az embereket. A Tivadar által látott utcai jelenetekről és minden másról is az alapos jegyzetekben megerősítést, pontosítást vagy kiegészítést olvashatunk történelmi forrásokból; kár, hogy nem

könnyíti meg a gyakori hátralapozást egy könyvgerincbe beépített könyvjelzőszalag.

Tivadar időnként úgy látta, a nyilas rendszer nem volt népszerű: például új rendőröket toboroztak a nyilas tagságból, mert a régiek nem akarták a nyilasokat szolgálni. Máskor viszont másként látta: „A legtöbb ember elhitte a nyilas újságok propagandaszövegeit a zsidó-bolsevik-plutokrata összeesküvésről.”

A borzalomra és szörnyűsége már nincsenek szavak, de Tivadar ragaszkodik az emberi méltósághoz, bérleteket vesz a nemzetibe meg az Operába, és rátukmálja a munkaszolgálatból szökött fiúkra. Közben peregnék a nyilas hétköznapiak. „Legjobb ügyfelemnek”, írja, minden délben cselédlány viszi a meleg ebédet a régi lakásból az újba, ahol elrejtőztek, a sarki rendőr csapja a szelet a lánynak, aki kifecsegi, hová szokta vinni az ebédet; a nyilasok az egész családot belelövik a Dunába. Másik jó ügyfele nem bujkál, mert bízik abban, hogy jóban van a rendőrfőnökkel; a gyára udvarán lövik agyon.

Tivadar nem beszél félelemről, de elgondolkodik azon, hogyan viselkedne, ha elkapnák. És a gyöttrő gondolattól, hogy vajon elég erősnek bizonyulna-e, rettenetes rémálmok kezdik gyötörni.

Aztán a valóság rémálma is a végéhez közeledik, az utcán eldobott fegyverek, már senkin nem látni nyilas jelvényt, karszalagot. Sokan be akarják biztosítani magukat, elkezdnek bejárni a gettóba, tanúkat és kapcsolókat gyűjtene. Alibi-babáknak hívják őket.

Soros Tivadar és két fia számára január 12-én véget ért a háború. Utolsó kalandos fordulatként ezen a napon egy német kiskatonát találtak a fürdőszobájukban, aki az oroszok elől menekülve a világítóudvaron át esett be oda. Kikérdezték, tizenhét éves volt. Elengedték. „A fiúk még fölsegítették az ablakpárkányra, majd a német birodalom fegyveres képviselője elhagyta a zsidó fennhatóság alatt álló területet.”

Szerethető könyv, szerethető ember. „Micsoda pasi volt, randevúznék vele”, jegyezte meg egy barátnóm, és ezzel csak egyetérteni tudtam. A gondosan összeállított kötet tartalmazza *Szibériai Robinsonok* címmel az orosz fogságból való szökés kalandos történetét is. Tajga, lovak, legyek, szúnyogok, pontonhíd, lóp, vadon, nomádok, emberevés-történetek, a humanista Tivadar végtelen derűje és életszeretete („az a kedves, jó könnyelműség, amellyel a vándorélet ruházza fel az egészséges embert...”).

Milyen kár, hogy ilyen reménytelenül ketté van vágva ez az ország. A szegentelen kerítés, amit a háború, kínzás, éhínség elől menekülőkhöz ellen állít fel pártunk és kormányunk, javában áll, láthatatlanul, a sorosozók és a humanisták között, hogy két egyszerűsítő kifejezést használják. Ráférne már e házára az elmaradt műltfeldolgozás és a gyászmunka is. Hogy erre akár ennek a könyvnek az országos vitája is alkalmas lenne, az nyilván gyerekes ábránd.